כפר עולמי · יחידה 3: אי־שוויון מרחבי · חוברת קטנה

מפותח ופחות מפותח: יחסי תלות

חוברת תלמיד · **מתקדם**

חוט אחד מחבר מדינות רבות – אבל מי מחזיק בקצה שלו?

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: מי תלוי במי? כלכלה פוליטית של פערים
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

מחקר ופיתוח

המצאה, עיצוב ותכנון של מוצרים חדשים, שנעשים בעיקר במדינות מפותחות עם מדענים ומהנדסים.

לדוגמה: מעבדה שמתכננת טלפון חדש

יחסי תלות

קשר בין מדינות שבו צד אחד חזק יותר וקובע, והצד האחר זקוק לו ותלוי בהחלטותיו.

לדוגמה: מדינה שחיה ממכירת קפה למדינות עשירות

עובדים זרים

אנשים שעוזבים מדינה פחות מפותחת כדי לעבוד במדינה מפותחת ושולחים כסף למשפחותיהם.

לדוגמה: מטפלת בקשישים ששולחת כסף הביתה

העברת רווחים

מעבר הרווחים מהמפעלים במדינות פחות מפותחות בחזרה למטה התאגיד במדינה המפותחת.

לדוגמה: רווח ממפעל באסיה עובר למטה באירופה

סחר לא שוויוני

מצב שבו מדינות פחות מפותחות מוכרות חומרי גלם בזול וקונות מוצרים מעובדים ביוקר.

לדוגמה: מוכרים פולי קפה וקונים מכונות

בריחת מוחות

עזיבה של אנשים משכילים ומוכשרים את ארצם, כך שהיא מאבדת את הידע והכישרון שלהם.

לדוגמה: רופאה שעוברת לעבוד במדינה עשירה

סיוע בינלאומי

עזרה של מדינות וגופים בכסף, מזון, ציוד ומומחים למדינות במצוקה או למדינות מתפתחות.

לדוגמה: מומחים שמלמדים השקיה בטפטוף

שולט ונשלט

יחסים שבהם צד אחד קובע את המחירים והתנאים, והצד האחר תלוי בהחלטותיו.

לדוגמה: קונים גדולים שקובעים את מחיר הכותנה

קוראים

מי תלוי במי? כלכלה פוליטית של פערים

העולם המפותח והפחות מפותח קשורים ברשת של זרימות: סחורות, הון, ידע ואנשים. אולם הזרימות אינן סימטריות. גישת התלות טוענת שהמבנה הכלכלי העולמי נבנה כך שמדינות מסוימות מרוויחות ממנו יותר, ואחרות נשארות תלויות – כלומר, הפער אינו רק "פיגור זמני" אלא תוצאה של יחסי כוח.

דוגמה: תאגידים בינלאומיים מפצלים את שרשרת הערך. מחקר, פיתוח, עיצוב ומיתוג – השלבים עתירי הידע והרווח – מרוכזים במדינות מפותחות; הייצור עתיר העבודה מועבר למדינות שבהן השכר נמוך. העברת הרווחים למטה התאגיד גורמת לכך שרק חלק קטן מהערך נשאר במדינה המייצרת. עם זאת, השקעות כאלה מביאות מקומות עבודה, תשתיות והעברת ידע, ויש מדינות שטיפסו בעזרתן במעלה השרשרת.

הגירת עבודה יוצרת תלות דו-כיוונית: המדינות המפותחות זקוקות לעובדים בחקלאות, בבנייה ובסיעוד, ומשפחות במדינות המוצא תלויות בהעברות הכספים. בחלק מהמדינות ההעברות גדולות מהסיוע הבינלאומי. מנגד, בריחת מוחות של רופאים ומהנדסים מחלישה את מערכות הבריאות והחינוך במדינות המוצא.

בסחר, מבנה היצוא של מדינות רבות נשען על סחורות גולמיות – קפה, כותנה, מחצבים – שמחיריהן תנודתיים, בעוד שהן מייבאות מוצרים מעובדים שמחיריהם יציבים וגבוהים. ירידה חדה במחיר הקפה, למשל, עלולה לצמצם בבת אחת את הכנסות המדינה. זהו ביטוי ליחסי "שולט ונשלט": הצד החזק קובע מחירים ותנאים.

מקרה מבחן: כפר באזור יבש במדינה תת-מפותחת היה תלוי בגשם ובמשלוחי מזון. צוות אגרונומים לימד את החקלאים השקיה בטפטוף. לאחר חששות ראשונים, היבול גדל, הכפר מכר עודפים בעיר הסמוכה, וצעירים שהוכשרו הפכו למדריכים לכפרים שכנים. המקרה ממחיש את ההבדל בין סיוע שיוצר תלות לסיוע שבונה יכולת – אך גם מעורר שאלות: מי ממן ציוד וחלקי חילוף? ומה קורה כשהמומחים עוזבים?

חלק א' – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. יחסי תלות	**א.** אנשים שעוזבים מדינה פחות מפותחת כדי לעבוד במדינה מפותחת ושולחים כסף למשפחותיהם.
2. מחקר ופיתוח	**ב.** מעבר הרווחים מהמפעלים במדינות פחות מפותחות בחזרה למטה התאגיד במדינה המפותחת.
3. העברת רווחים	**ג.** קשר בין מדינות שבו צד אחד חזק יותר וקובע, והצד האחר זקוק לו ותלוי בהחלטותיו.
4. עובדים זרים	**ד.** יחסים שבהם צד אחד קובע את המחירים והתנאים, והצד האחר תלוי בהחלטותיו.
5. בריחת מוחות	**ה.** מצב שבו מדינות פחות מפותחות מוכרות חומרי גלם בזול וקונות מוצרים מעובדים ביוקר.
6. סחר לא שוויוני	**ו.** המצאה, עיצוב ותכנון של מוצרים חדשים, שנעשים בעיקר במדינות מפותחות עם מדענים ומהנדסים.
7. שולט ונשלט	**ז.** עזיבה של אנשים משכילים ומוכשרים את ארצם, כך שהיא מאבדת את הידע והכישרון שלהם.
8. סיוע בינלאומי	**ח.** עזרה של מדינות וגופים בכסף, מזון, ציוד ומומחים למדינות במצוקה או למדינות מתפתחות.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. מומחים שמלמדים השקיה בטפטוף – זו דוגמה ל־_____
2. קונים גדולים שקובעים את מחיר הכותנה – זו דוגמה ל־_____
3. מוכרים פולי קפה וקונים מכונות – זו דוגמה ל־_____
4. רופאה שעוברת לעבוד במדינה עשירה – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מה טוענת גישת התלות?

○ א. שהפערים הם תמיד זמניים ויעלמו מעצמם

○ ב. שהמבנה הכלכלי העולמי משמר יחסי כוח שבהם חלק מהמדינות נשארות תלויות

○ ג. שאין קשר בין מדינות

○ ד. שסחר תמיד מועיל לכולם באותה מידה

2 איזו טענה מציגה את "הצד השני" של השקעות התאגידים?

○ א. הן מביאות מקומות עבודה, תשתיות והעברת ידע

○ ב. הן תמיד מזיקות

○ ג. הן אינן משפיעות

○ ד. הן מתרחשות רק במדינות מפותחות

3 מדוע הגירת עבודה יוצרת "תלות דו-כיוונית"?

○ א. כי רק המדינה הקולטת צריכה אותה

○ ב. כי היא חד-פעמית

○ ג. כי המדינות הקולטות צריכות עובדים, ומשפחות במוצא צריכות את ההעברות

○ ד. כי אין בה כסף

4 מה הופך כלכלה הנשענת על סחורות גולמיות לפגיעה?

○ א. מחירים יציבים

○ ב. ביקוש קבוע

○ ג. מוצרים מגוונים

○ ד. תנודתיות במחירי הסחורות

5 איזו שאלה מעורר מקרה הכפר על קיימות הסיוע?

○ א. מי מממן ציוד וחלקי חילוף כשהמומחים עוזבים?

○ ב. מה צבע הצינורות?

○ ג. כמה תושבים יש בעיר?

○ ד. מה מזג האוויר מחר?

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

1 בחלק מהמדינות העברות הכספים מעובדים בחו"ל גדולות מהסיוע הבינלאומי.	נכון	לא נכון
2 שלבי העיצוב והמיתוג הם הפחות רווחיים בשרשרת הערך.	נכון	לא נכון
3 בריחת מוחות עלולה להחליש את מערכות הבריאות במדינות המוצא.	נכון	לא נכון
4 סיוע תמיד מצמצם תלות.	נכון	לא נכון

חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 כתבו טיעון "בעד" וטיעון "נגד" לטענה: "תאגידים בינלאומיים מועילים למדינות פחות מפותחות", ומסקנה מנומקת.

2 נתחו את מקרה הכפר: אילו גורמים הפכו את הסיוע להצלחה, ומה עלול לסכן אותה?

3 השוו בין סיוע במזון לבין סיוע בידע מבחינת תלות, מהירות והשפעה לטווח ארוך.

אתגר חוקרים

נהלו דיון כיתתי מובנה: "האם הגירת עבודה מצמצמת את הפערים בעולם?" חלקו לשלוש קבוצות (מדינת מוצא, מדינה קולטת, משפחת עובד). כל קבוצה מכינה שני נימוקים וראיה אחת. כתבו סיכום אישי שמכבד את כל העמדות ומציע מדיניות אחת.

כרטיס יציאה – מפותח ופחות מפותח: יחסי תלות

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. מה טוענת גישת התלות במשפט: ...

2. דוגמה לתלות דו-כיוונית: ...

3. מה הופך סיוע לבר-קיימא?

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה